

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра теоретичної та прикладної системотехніки

Робоча програма навчальної дисципліни

**Інтелектуальні комп'ютерно-інтегровані технології управління
виробничими процесами**

рівень вищої освіти другий (магістерський)

спеціальність 151 «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології»

освітня програма Комп'ютеризовані системи автоматизації та управління

вид дисципліни за вибором

факультет комп'ютерних наук

2021 / 2022 навчальний рік

Програму обговорено та рекомендовано до затвердження вченою радою факультету комп'ютерних наук

“ 30 ” червня 2021 року, протокол № 15

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

доктор технічних наук, професор кафедри теоретичної та прикладної системотехніки

Угрюмов Михайло Леонідович

кандидат технічних наук, доцент кафедри теоретичної та прикладної системотехніки

Стрілець Вікторія Євгенівна

Програму схвалено на засіданні кафедри теоретичної та прикладної системотехніки

Протокол від “ 11 ” червня 2021 року № 12

Завідувач кафедри теоретичної та прикладної системотехніки

Сергій ШМАТКОВ.

Програму погоджено з гарантом освітньої програми «Комп'ютеризовані системи управління та автоматика»

Гарант освітньої програми «Комп'ютеризовані системи управління та автоматика»

Сергій ШМАТКОВ

Програму погоджено методичною комісією факультету комп'ютерних наук

Протокол від “ 25 ” червня 2021 року № 9

Голова методичної комісії факультету комп'ютерних наук

Анатолій БЕРДНІКОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Інтелектуальні комп'ютерно-інтегровані технології управління виробничими процесами» розроблена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки другого (магістерського) рівня спеціальності 151 «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології» освітньої програми «Комп'ютеризовані системи автоматизації та управління».

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є:

засвоєння студентами основ наукових і математичних положень, що лежать в основі функціонування програмних засобів, систем для обробки великих даних, методології машинного навчання для дослідження складних ієрархічних багаторівневих систем (СІБС) та процесів, управління складними комп'ютерними системами; вироблення навичок з адаптації стандартних алгоритмів до нових – чисельних рішень складних прикладних задач, а також придбання знань про пакети прикладних програм спеціального призначення.

Об'єктом вивчення дисципліни «Інтелектуальні комп'ютерно-інтегровані технології управління виробничими процесами» є методи наукових досліджень, організації та планування експерименту, збирання даних та моделювання в комп'ютерних системах, а саме – методи аналізу стохастичних процесів з використанням сучасних моделей; методи планування і виконання комп'ютерних експериментів та управління ними, сучасна методологія машинного навчання дослідження СІБС та процесів, управління складними комп'ютерними системами, у якій розробляються методи й алгоритми, які регуляризують, в задачах аналізу, інтелектуальної обробки даних і синтезу СІБС та процесів, управління складними комп'ютерними системами; а також шляхи використання для цієї мети сучасних комп'ютерних систем, спеціалізованих пакетів прикладних програм.

Предметом вивчення є методи машинного навчання в задачах аналізу, інтелектуальної обробки даних і синтезу складних ієрархічних багаторівневих систем (СІБС) та процесів, управління складними комп'ютерними системами, оцінки їх ефективності та ін., для рішення яких розробляється математичне забезпечення комп'ютерних систем, а також використовуються спеціалізовані пакети прикладних програм.

1.2. **Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни** є вивчення і набуття навичок застосування:

- математичних моделей і методів кластеризації даних (стратифікація прецедентів на підгрупи (класи));
- системних математичних моделей розпізнавання станів систем і процесів на основі даних моніторингу;
- прямої і зворотної задачі розрахунку розмірних конструкторських ланцюгів і методи їх вирішення;
- меметичних алгоритмів для вирішення задач робастного оцінювання;
- основних характеристики та принципів роботи з спеціалізованими пакетами прикладних програм (ППП) для побудови моделей процесів управління нелінійними динамічними системами на основі статистичних даних про змінний стану;
- основних характеристик та принципів роботи з спеціалізованими ППП для вирішення завдань РОП&ІД систем і процесів.

В ході вивчення дисципліни у студента повинні формуватися такі компетентності.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК01. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК03. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (ФК)

ФК01. Здатність здійснювати автоматизацію складних технологічних об'єктів та комплексів, створювати кіберфізичні системи на основі інтелектуальних методів управління та цифрових технологій з використанням баз даних, баз знань, методів штучного інтелекту, робототехнічних та інтелектуальних мехатронних пристроїв.

ФК04. Здатність аналізувати виробничо-технологічні системи і комплекси як об'єкти автоматизації, визначати способи та стратегії їх автоматизації та цифрової трансформації.

ФК07. Здатність застосовувати спеціалізоване програмне забезпечення та цифрові технології для розв'язання складних задач і проблем автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій.

ФК08. Здатність розробляти функціональну, технічну та інформаційну структуру комп'ютерно-інтегрованих систем управління організаційно-технологічними комплексами із застосуванням мережевих та інформаційних технологій, програмно-технічних керуючих комплексів, промислових контролерів, мехатронних компонентів, робототехнічних пристроїв та засобів людино-машинного інтерфейсу.

1.3. Кількість кредитів – 5

1.4. Загальна кількість годин – 150

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
1-й	1-й
Лекції	
32 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
16 год.	год.
Лабораторні заняття	
0 год.	год.
Самостійна робота	
82 год.	150 год.
Індивідуальні завдання	
20 год.	

1.6. Відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційного рівня підготовки за результатами вивчення дисципліни студенти повинні –

знати:

- наукові і математичні положення, що лежать в основі функціонування програмних засобів, систем для оброблення великих даних;
- методи наукових досліджень, організації та планування експерименту, збирання даних та моделювання в комп'ютерних системах, а саме – методи аналізу стохастичних процесів з використанням сучасних моделей; методи планування і виконання комп'ютерних експериментів та управління ними та ін.
- методи машинного навчання для розв'язання задач аналізу, інтелектуальної обробки даних і синтезу складних ієрархічних багаторівневих систем СІБС, управлінню складними комп'ютерними системами;

уміти:

- здійснювати вибір методів машинного навчання для розв'язання задач аналізу, інтелектуальної обробки даних і синтезу СІБС, управління складними комп'ютерними системами;
- проводити верифікацію математичних методів, оцінку якості математичних методів на основі існуючих критеріїв;
- вирішувати задачі чисельного характеру аналізу, інтелектуальної обробки даних і синтезу СІБС, управління складними комп'ютерними системами з застосуванням спеціалізованих пакетів;
- створювати дослідницькі групи для проведення аналізу та обробки великих масивів даних;
- створювати та використовувати нове програмне забезпечення для аналізу та обробки великих масивів даних;
- застосовувати сучасні підходи і методи машинного навчання та створення ефективних систем автоматизації складними технологічними та організаційно-технічними об'єктами;
- пояснювати, кількісно та якісно оцінювати, корегувати отримані результати.

придбати навички:

- планування та виконання експериментальних і теоретичних досліджень та випробувань, вибирати для цього придатні методи та інструменти, здійснювати статистичну обробку даних, оцінювати адекватності отриманих результатів;
- застосування методів машинного навчання для розв'язання задач аналізу, інтелектуальної обробки даних і синтезу СІБС, управління складними комп'ютерними системами;
- проведення верифікації математичних методів, оцінки якості математичних методів на основі існуючих критеріїв;
- вирішення задач чисельного характеру з застосуванням спеціалізованих пакетів;

мати уявлення:

- про роль методів машинного навчання у створенні сучасних складних технічних систем; перспективах розвитку методів машинного навчання; про основні проблеми розробки сучасного програмного забезпечення для розв'язання задач аналізу, інтелектуальної обробки даних і синтезу СІБС, управління складними комп'ютерними системами та ін.

В результаті вивчення дисципліни у студента повинні формуватися такі *програмні результати навчання (ПРН)*.

ПРН01. Створювати системи автоматизації, кіберфізичні виробництва на основі використання інтелектуальних методів управління, баз даних та баз знань, цифрових та мережевих технологій, робототехнічних та інтелектуальних мехатронних пристроїв.

ПРН04. Застосовувати сучасні підходи і методи моделювання та оптимізації для дослідження та створення ефективних систем автоматизації складними технологічними та організаційно-технічними об'єктами.

ПРН05. Розробляти комп'ютерно-інтегровані системи управління складними технологічними та організаційно-технічними об'єктами, застосовуючи системний підхід із врахуванням нетехнічних складових оцінки об'єктів автоматизації.

ПРН07. Аналізувати виробничо-технічні системи у певній галузі діяльності як об'єкти автоматизації і визначати стратегію їх автоматизації та цифрової трансформації.

ПРН08. Застосовувати сучасні математичні методи, методи теорії автоматичного керування, теорії надійності та системного аналізу для дослідження та створення систем автоматизації складними технологічними та організаційно-технічними об'єктами, кіберфізичних виробництв.

ПРН10. Розробляти і використовувати спеціалізоване програмне забезпечення та цифрові технології для створення систем автоматизації складними організаційно-технічними об'єктами, професійно володіти спеціальними програмними засобами.

ПРН11. Дотримуватись норм академічної доброчесності, знати основні правові норми щодо захисту інтелектуальної власності, комерціалізації результатів науково-дослідної, винахідницької та проектної діяльності.

ПРН12. Збирати необхідну інформацію, використовуючи науково-технічну літературу, бази даних та інші джерела, аналізувати і оцінювати її.

ПРН13. Знати методи управління процесами різної природи, які побудовані на основі сучасних та перспективних методів математики, системного аналізу, штучного інтелекту.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Математичні моделі та обчислювальні методи стратифікації даних

Тема 1. Математичні моделі і методи кластеризації даних (стратифікація прецедентів на підгрупи (класи)).

Методи стратифікація прецедентів на підгрупи (класи).

Навчання з вчителем: узагальнення та перенавчання, крос-валідація, порівняння класифікаторів. Вибір методу обчислення відстані між об'єктами: метрики Мінковського, Хеммінга, Евкліда, зважена евклідова відстань, статистики Стюдента та Романовського.

Навчання без вчителя (кластерний аналіз): детерміністські методи (дискримінантного аналізу, опорних векторів, багатовимірного шкалювання і логічні), ієрархічна кластеризація, алгоритм k-середніх, нечіткий алгоритм k-середніх. Імовірнісні моделі кластеризації: байєсовські моделі (байєсовські мережі довіру), EM-алгоритми. Непараметричні моделі кластеризації. Графові методи кластеризації: алгоритм виділення зв'язкових компонент, алгоритм ФОРЕЛ, функціонали якості кластеризації. Ієрархічна кластеризація (таксономія): агломеративна ієрархічна кластеризація, дендрограма; властивості стиснення, розтягування і редукованості.

Тема 2. Системні математичні моделі розпізнавання станів систем і процесів на основі даних моніторингу.

Аналітичні методи класифікації (на основі алгебр): агломеративні, факторного аналізу, дискримінантного аналізу, ШНМ (у тому числі мережі Хопфілда, Хеммінга, Кохонена).

Логічні методи класифікації, на базі теоретико-множинного уявлення: мультіагентні, нечіткої логіки, лінгвістичної апроксимації (наприклад, у формі продукційних правил, заснованих на обчисленні предикатів).

Статистичні методи класифікації: EM-алгоритми, стохастичні ШНМ.

Розділ 2. Задачі та методи теорії прийняття рішень в умовах невизначеності

Тема 3. Пряма і зворотна задачі розрахунку розмірних конструкторських ланцюгів і методи їх вирішення.

Математичні моделі та обчислювальні методи синтезу рішень задач стохастичною оптимізацією: M-, V- і P-завдання. Багатокритеріальні задачі стохастичною оптимізацією зі змішаними умовами: MV-, MN-завдання.

Статистичні оцінки довірчих інтервалів математичного очікування функцій для нелінійних залежностей методом Монте-Карло.

Синтез квазірішень багатокритеріальних задач системної модифікації в детермінованій і стохастичній формулюваннях. Методи побудови множини Парето.

Тема 4. Застосування меметичних алгоритмів для вирішення задач робастного оцінювання.

Методи обчислювального інтелекту: ітеративні (локальні), вагові локальні (з адаптацією), локально-стохастичні на основі самоорганізації: стохастичною апроксимації, стохастичні квазіградієнтні, мультіагентні (генетичні алгоритми, методи диференціальної еволюції, імунні), популяційні (імітації руху: зграї перелітних птахів; мурашиних, бджолиних колоній). Меметичні алгоритми як гібридні алгоритми, засновані на використанні різних стратегій (гіпереврістік).

Тема 5. Основні характеристики та принципи роботи з спеціалізованими пакетами прикладних програм (ППП) для побудови моделей процесів управління нелінійними динамічними системами на основі статистичних даних про змінний стану.

Засоби сучасних інформаційних технологій для побудови моделей процесів управління нелінійними динамічними системами на основі статистичних даних про змінний стану («SAS», «BMDP», «S-PLUS», «SYSTAT», «STATGRAPHICS», «SPSS», «STATISTICA», «STADIA», R, TensorFlow, «Эвреста», «ОМИС» та ін.). Експертні системи для моніторингу, діагностування і прогнозування («SETH», «PERFEX» (використовує алгоритми розпізнавання образів) і ін.).

Структура програмного забезпечення для побудови моделей процесів управління нелінійними динамічними системами на основі статистичних даних про змінний стану. Основні характеристики і принципи роботи. Програмування в пакетах. Рішення основних завдань побудови моделей процесів управління нелінійними динамічними системами на основі статистичних даних про змінний стану.

Тема 6. Основні характеристики та принципи роботи з спеціалізованими пакетами прикладних програм (ППП) для вирішення завдань РОП&ІД систем і процесів.

Засоби сучасних інформаційних технологій (ІТ) для вирішення завдань РОП&ІД систем і процесів. Математичні моделі і методи, реалізовані в цих ІТ. Приклади комп'ютерних систем підтримки прийняття рішень («Dakota, A Multilevel Parallel Object-Oriented Framework for Design Optimization, Parameter Estimation, Uncertainty Quantification, and Sensitivity Analysis», «IOSO Technology, Robust design optimization », «ESTECO, modeFRONTIER», «Dassault Systems, Isight and Fiper», «DYNARDO, optiSLang», «NUMECA International, FineDesign3D», «Concepts NREC's, Agile Engineering Design System» та ін.).

Структура програмного забезпечення для автоматизації процесів РОП&ІД. Основні характеристики і принципи роботи. Програмування в пакетах. Рішення основних задач РОП&ІД в пакетах.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Всього	у тому числі:				
Л		ПЗ	Лаб. роб.	Інд.	СР	
1	2	3	4	5	6	7
Розділ 1. Математичні моделі та обчислювальні методи стратифікації даних						
Тема 1. Математичні моделі і методи кластеризації даних (стратифікація прецедентів на підгрупи (класи)).	22	6	2			14
Тема 2. Системні математичні моделі розпізнавання станів систем і процесів на основі даних моніторингу.	26	6	4		5	16
Всього за розділом 1	53	12	6		5	30
Розділ 2. Задачі та методи теорії прийняття рішень в умовах невизначеності						
Тема 3. Пряма і зворотна задачі розрахунку розмірних конструкторських ланцюгів і методи їх вирішення.	31	4	2		10	15
Тема 4. Застосування меметичних алгоритмів для вирішення задач робастного оцінювання.	18	4	2			12
Тема 5. Основні характеристики та принципи роботи з спеціалізованими	27	6	2		5	14

пакетами прикладних програм для побудови моделей процесів управління нелінійними динамічними системами на основі статистичних даних про змінних стану.						
Тема 6. Основні характеристики та принципи роботи з спеціалізованими пакетами прикладних програм для вирішення завдань РОП&ІД систем і процесів.	21	6	4			11
Всього за розділом 2	97	20	10		15	52
Усього годин	150	32	16		20	82

4. Теми практичних занять

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1	Математичні моделі і методи кластеризації даних (стратифікація прецедентів на підгрупи (класи)).	2
2	Системні математичні моделі розпізнавання станів систем і процесів на основі даних моніторингу.	4
3	Пряма і зворотна задачі розрахунку розмірних конструкторських ланцюгів і методи їх вирішення.	2
4	Застосування меметичних алгоритмів для вирішення задач робастного оцінювання.	2
5	Основні характеристики та принципи роботи з спеціалізованими пакетами прикладних програм для побудови моделей процесів управління нелінійними динамічними системами на основі статистичних даних про змінних стану.	2
6	Основні характеристики та принципи роботи з спеціалізованими пакетами прикладних програм для вирішення завдань РОП&ІД систем і процесів.	4
	Разом	16

5. Завдання для самостійної роботи

№ п/п	Зміст	Кількість годин
1	Дослідити математичні моделі і методи кластеризації даних (стратифікація прецедентів на підгрупи (класи)).	12
2	Дослідити системні математичні моделі розпізнавання станів систем і процесів на основі даних моніторингу.	14
3	Дослідити методи розв'язання прямої та зворотної задач розрахунку розмірних конструкторських ланцюгів і методи їх вирішення.	10
4	Дослідити приклади застосування меметичних алгоритмів для вирішення задач робастного оцінювання.	10
5	Ознайомлення з основними характеристиками та принципами роботи з спеціалізованими пакетами прикладних програм (ППП) для побудови моделей процесів управління нелінійними динамічними системами на основі статистичних даних про змінних стану.	14
6	Ознайомлення з основними характеристиками та принципами роботи з спеціалізованими пакетами прикладних програм (ППП) для вирішення завдань РОП&ІД систем і процесів.	12

7	Підготовка до курсового проекту (роботи).	20
8	Підготовка до підсумкової контрольної роботи	10
	Разом	102

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальне завдання пов'язане із застосуванням методів машинного навчання в конкретному завданні, розробкою програми для його реалізації і обґрунтуванням корисності і ефективності прийнятого рішення.

Індивідуальне завдання виконується у вигляді 1 контрольної роботи і курсового проекту (роботи).

7. Методи контролю

Контроль роботи студентів при вивченні дисципліни і засвоєння ними навчального матеріалу здійснюється на практичному занятті шляхом проведення контрольних опитувань і захисту звітів з практичних завдань. Підсумковий контроль здійснюється при виконанні 1 контрольної роботи, захисті курсової роботи і на екзамені.

Студенти, що не виконали впродовж семестру 1 контрольну роботу, а також не представили і не захистили звіти з практичних завдань і курсову роботу, до екзамену не допускаються.

Екзаменаційний білет містить два теоретичних і одне практичне питання. Максимальна кількість балів за відповіді на кожне теоретичне питання складає по 12 балів, на практичне питання – 16 балів.

При дистанційному навчанні видача практичних завдань та контроль їх виконання здійснюється за допомогою сервісу дистанційного навчання Google Classroom. Лекційні заняття проводяться із використанням сервісу відео-конференцій Google Meet., Google Classroom.

Підсумковий контроль у вигляді екзамену (заліку) проводиться шляхом відповіді на білет та он-лайн опитування (сервіси відео-конференцій Google Meet, Google Classroom).

8. Схема нарахування балів

Бали за поточний контроль знань впродовж семестру (по темах)						Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Курсова робота	Разом	Іспит	Сума
Розділ 1		Розділ 2								
T1	T2	T3	T4	T5	T6	1				
5	5	5	5	5	5	10	20	60	40	100

T1, T2 ... – теми розділів.

За темою T1 студент отримує 5 балів за виконання практичної роботи 1.

За темою T2 студент отримує 5 балів за виконання практичної роботи 2.

За темою T3 студент отримує 5 балів за виконання практичної роботи 3.

За темою T4 студент отримує 5 балів за виконання практичної роботи 4.

За темою T5 студент отримує 5 балів за виконання практичної роботи 5.

За темою T6 студент отримує 5 балів за виконання практичної роботи 6.

Критерії оцінювання знань студентів за практичні роботи

Вимоги	Кількість балів
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Завдання відзначається повнотою виконання без допомоги викладача. ▪ Визначає рівень поінформованості, потрібний для прийняття рішень. Вибирає інформаційні джерела,.	8

▪ Робить висновки і приймає рішення у ситуації невизначеності. Володіє уміннями творчо-пошукової діяльності.	
▪ Завдання – повні, з деякими огріхами, виконані без допомоги викладача. ▪ Планує інформаційний пошук; володіє способами систематизації інформації; ▪ Робить висновки і приймає рішення у ситуації невизначеності. Володіє уміннями творчо-пошукової діяльності.	6-7
▪ Завдання відзначається неповнотою виконання без допомоги викладача. ▪ Студент може зіставити, узагальнити, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях.	4-5
▪ Завдання відзначається неповнотою виконання за консультацією викладача. ▪ Застосовує запропонований вчителем спосіб отримання інформації, має фрагментарні навички в роботі з підручником, науковими джерелами; ▪ Вибирає відомі способи дій для виконання фахових методичних завдань.	3
Завдання відзначається фрагментарністю виконання за консультацією викладача або під його керівництвом.	1-2

Критерії оцінювання знань студентів за контрольну роботу

Вимоги	Кількість балів
Повнота виконання завдання повна, студент здатен формулювати закони та закономірності, структурувати судження, умовиводи, доводи, описи.	9-12
Повнота виконання завдання повна, студент здатен формулювати операції, правила, алгоритми, правила визначення понять.	5-8
Повнота виконання завдання елементарна, студент здатен вибирати відомі способи дій для виконання фахових завдань.	3-5
Повнота виконання завдання фрагментарна.	1-2

Критерії оцінювання екзаменаційних робіт студентів

Вимоги	Кількість балів
Показані всебічні систематичні знання та розуміння навчального матеріалу; безпомилково виконані завдання.	35-40
Показані повні знання навчального матеріалу; помилки, якщо вони є, не носять принципового характеру.	30-35
Показано повне знання необхідного навчального матеріалу, але допущені помилки.	20-30
Показано повне знання необхідного навчального матеріалу, але допущені суттєві помилки	10-20
Показано недосконале знання навчального матеріалу, допущені суттєві помилки.	5-10
Показано недосконале знання навчального матеріалу, допущені суттєві помилки, які носять принциповий характер; обсяг знань не дозволяє засвоїти предмет.	1-5

Критерії оцінювання виконання курсової роботи

Параметри оцінювання	Діапазон оцінки, балів	Критерії оцінювання за бальною шкалою
Оцінювання якості курсової роботи	0 - 20	
Вміння чітко та стисло викласти основні результати дослідження	0-5	0 – студент неспроможний чітко та стисло викласти основні результати дослідження
		5 – студент неупорядковано викладає основні результати дослідження
		10 – студент спроможний чітко та стисло викласти основні результати дослідження
Використання роздаткового ілюстративного матеріалу	0-10	0 – роздатковий ілюстративний матеріал не використано
		5 – доповідь супроводжена роздатковим ілюстративним матеріалом
Повнота, глибина, обґрунтованість відповідей на питання	0-5	0 – студент неспроможний надати відповіді на поставлені питання
		5 – студент надає неповні, поверхові, необґрунтовані відповіді на поставлені питання
		10 – студент надає повні, глибокі, обґрунтовані відповіді на поставлені питання

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література

Основна література

1. Згуровський М.З., Панкратова Н.Д. Основи системного аналізу – К.: Видавнича група ВНУ, 2007. – 533 с.
2. Системний аналіз інформаційних процесів: Навч. посіб. / В. М. Варенко, І. В. Братусь, В. С. Дорошенко, Ю. Б. Смольников, В.О. Юрченко. – К.: Університет «Україна», 2013. – 203 с.
3. Charu S. A. Data Clustering/ Algorithms and Applications / S. A. Charu, K. R. Chandan. – CRC Press, 2014. – 648 с.

4. О.М. Пупена, Д.В. Мацебула. Промислові інформаційні мережі та інтеграційні технології. Конспект лекцій. – К. НУХТ. – 89 с.
5. Когутяк І.М. Сучасні комп'ютерні технології в автоматизації. Навчальний посібник. – Івано-Франківськ: Факел, 2009. – 279 с.
6. Глонь О.В., Дубовий В.М., Мітюшкін Ю.І. Комп'ютеризовані системи керування. Навчальний посібник. – Вінниця: ВНТУ, 2005. – 157 с.
7. Інформаційна технологія діагностування складних технічних систем в умовах невизначеності вхідних даних [Текст]: монографія / В. Є. Стрілець, Е. М. Угрюмова та ін - Х.: Нац. аерокосм. ун-т ім. Н.Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т», 2015. –104 с. (ISBN 978-966-662-475-1)

Допоміжна.

1. Системи та методи прийняття рішень: навч. посібник з лаб. Практикуму /Є.М. Угрюмова, А.А. Трончук, В.Є. Афанасьєвська, М.Л.Угрюмов, С.Г.Волков - Х.: Нац. аерокосм. ун-т «Харків. авіац. ін-т», 2010. – 92 с.
2. Системи та методи прийняття рішень у задачах діагностування динамічних систем з урахуванням стохастичної природи вхідних даних [Текст]: навч. посібник з лаб. практикуму / У. А. Гаряча, Є. З. Меняйлов, М. Л. Угрюмов та інших. – Х.: Нац. аерокосм. ун-т ім. Н. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т», 2016. – 108 с.
3. Meniailov Ievgen, Mathematical Models and Methods of Effective Estimation in Multi-Objective Optimization Problems under Uncertainties/ Ievgen Meniailov, Olexandr Khustochka, Kateryna Ugryumova, Sergey Chernysh, Sergiy Yepifanov, Mykhaylo Ugryumov // Advances in Structural and Multidisciplinary Optimization: Proceedings of the 12th World Congress of Structural and Multidisciplinary Optimization (WCSMO12) By Axel Schumacher (05th - 09th, June 2017, Braunschweig, Germany).– SpringerLink, 2018.– 2115 p. (ISBN: 978-331-967-987-7) (Paper No. 0011, P.411-427)
4. MacKay David J.C. Information Theory, Inference and Learning Algorithms. – Cambridge University Press, 2003. – 628 p.
5. Rasmussen C. E., Williams C. K. I. Gaussian Processes for Machine Learning. –Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2006. – 248 p.
6. Bishop Christopher M. Pattern Recognition and Machine Learning. – New York: Springer, 2006. – 738 p.
7. Deep Learning Tutorial. – LISA lab, University of Montreal, 2015. – 167 p.
8. Hal Daume III. A course in machine learning. – Edited by John Mark Ockerbloom (onlinebooks@pobox.upenn.edu), 2015. – 193 p.
9. Sutton Richard S., Barto Andrew G. Reinforcement Learning: An Introduction. – Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2018. – 426 p.
10. Hastie Trevor, Tibshirani Robert, Friedman Jerome. The Elements of Statistical Learning. Data Mining, Inference, and Prediction. – New York: Springer, 2009. – 745 p.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. <https://www.datacamp.com/courses/deep-learning-in-python>
2. <https://www.kaggle.com/learn/machine-learning>
3. Datasets. – <https://www.kaggle.com>